

Aktiiviset ja passiiviset äänestäjät

VOITTO HELANDER

ABSTRACT
Active and
Passive Voters

The main purpose of the study has been to shed light on the characteristics of the Finnish non-voters through a longitudinal multi-election analysis. The empirical analysis is based on a random sample of the electorate in a middle — size Finnish city, Turku. The voting behaviour of the sample was followed in six successive elections during 1979—1987.

The main findings point out that generalizations made in one — election studies mainly hold true also in this study. There are, however, certain exceptions which characterize the electorate when analyzed longitudinally. Among those persons (about 5 %) who did not vote in any of the six elections under consideration especially two groups emerged. One group was composed of elderly single persons with only a few daily contacts with other people. The other remarkable non-voting group was composed of young persons with numerous contextual changes.

1. Johdanto

Siitä lähtien kun kansalaiset ovat saaneet yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden eri maissa, on sen käyttö karkeasti mitaten lisääntynyt. Maissa, joissa ei ole äänestysvelvollisuutta, äänioikeuden käyttö kuitenkin vaihtelee melko paljon. Myös vaalityypin — parlamentti-, presidentin- ja paikallisvaalit — mukaan saattaa kansalaisten osallistuminen samankin maan kohdalla vaihdella tuntuvasti. Kutakuinkin säännöllisesti osallistutaan parlamenttivaaleihin enemmän kuin paikallisvaaleihin. Eniten vaihtelua on kuitenkin useista syistä valtionpäämiehen vaaleihin osallistumisessa (Pesonen 1974, 276).

Varsinkin Pohjoismaissa on vaaliosallistuminen ollut varsin vilkasta kaikissa vaalityypeissä. Toisista Pohjoismaista poiketen Suomi, joka vuosien 1945—1962 eduskuntavaalien äänestysosanoton keskiarvon (77.9 %) perusteella jo oli noussut »eurooppalaiselle tasolle» (Rantala 1971, 470) ja joka 1960- ja 1970-luvuilla nousi länsimaaisessa tarkastelussa varsin aktiivisten Pohjoismaiden ryhmään keskimääräisen äänestysosallistumisen kohottua meillä vuosien 1962—1975 vaaleissa 83 %:in (Powell 1980, 6), on tuosta lähtien kuitenkin jäänyt selvästi naapureidensa vastaavien keskiarvojen alapuolelle.

Äänestysosallistumisesta ja sen kehityksestä käyty keskustelu on Suomessa ollut viime vuosina melko vilkasta. Kansanvallan toimivuutta normatiivisesta näkökulmasta arvioitaessa meillä on yleisesti lähdetty niin sanotun osallistuvan demokratian näkemysistä. Näkemys korostaa sitä, että kansalaisten mahdollisimman korkea-asteinen osallistuminen poliittiseen elämään vastaa parhaiten kansanvallan ihannetta. Osallistuminen ei saa rajoittua vain sovinnaisimpiin muotoihin, kuten äänestämiseen, vaan myös muita kansalais-toimintoja — järjestösallistumista, kampanjointia — tulee olla runsaasti.

Samalla on hylätty niin sanottu funktionalistinen tai pluralistinen, joskus myös elitistiseksi luonnehdittu demokratiatulkinta, jonka mukaan kansalaisten osallistumista tärkeämpi kansanvallan edellytys on poliittisten eliittien keskinäinen kilpailu vallasta. Tämän käsityksen mukaan kansalaisten »kohtuullinen» osallistuminen poliittiseen toimintaan — niin myös vaaleihin — kannattelee sopivalla tavalla kansanvaltaista järjestelmää. Erittäin korkea mobilisointumisaste puolestaan saattaa olla jopa hälytysmerkki; demokratian kriisiä lähestyvässä yhteiskunnassa normaaliaikoina passiivisina pysyneet kansalaisryh-

mät aktivoituvat ja tuovat samalla epävakaisuutta järjestelmän toimintaan (ks. esimerkiksi Lewin 1970, Sartori 1987).

Useat viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana julkaistut kansalaisten osallistumista koskevat tutkimukset (esimerkiksi Pesonen & Sankiaho 1979) ovat osoittaneet, että samanaikaisesti kuin mahdollisuudet osallistua poliittiseen toimintaan ovat muun muassa erilaisten lähidemokratiajärjestelyjen avulla laajentuneet ja monipuolistuneet, samanaikaisesti kansalaiset ovat pikemminkin etääntyneet poliittisista päätöksentekijöistä, politiikasta sekä kollektiiviseen vallankäyttöön liittyvistä poliittisista organisaatioista ja instituutioista kuin kiinnittyneet niihin. Poliittinen toiminta on näiden havaintojen mukaan jäämässä yhä suuremmassa mitassa sitä ammatillisesti harjoittavien asiaksi suurten kansalaisryhmien jäädessä passiivisiksi sivusta seuraajiksi. On puhuttu poliittisesta vieraantumisesta ja sen aiheuttamista ongelmista poliittisen järjestelmän toiminnalle, jopa uhkana sen olemassaololle ja säilymiselle kansanvaltaisena.

Viimeksi mainittu seikka on noussut erittäin voimakkaasti esille siinä keskustelussa, joka on koskenut kansalaisten kiinnittymistä poliittiseen järjestelmään sekä järjestelmän legitimiyyttä, siinä tapahtuvan vallankäytön hyväksyttävyyttä (ks. esimerkiksi Anckar 1986). Muutamat keskustelijat (Kekkonen 1985, 1986) ovat katsooneet, että Suomen hallitsemisjärjestelmää uhkaa legitimaatiokriisi tai että järjestelmämme on jo kriisitilassa. Sen yhtenä ilmeisimpänä ja kouriintuntuvimpana esimerkkinä on juuri alhainen äänestysosallistuminen erityisesti muutamien väestöryhmien, kuten nuorten, kouluttamattomien ja työläisten keskuudessa. Toiset tutkijat, (muun muassa Nousiainen 1986, Wiberg 1988a, 214—233, Nousiainen & Wiberg 1988) taas ovat sitä mieltä, että on liioittelua kuvata vallitsevaa tilannetta legitimaatiokriisin tai sen uhan termeillä. Osallistumattomuus voidaan nähdä myös tietoisena käyttäytymismallina ja poliittisena valintana esimerkiksi olosuhteissa, joissa kansalaisten poliittiset valintavaihtoehdot ovat epätydyttäviä. Myös tyytyväisyys harjoitettuun politiikkaan saattaa olla riittävä syy osallistumattomuuteen.

2. Äänestäjät ja äänestämättä jättävät

Vaalit ja äänestyskäyttäytyminen ovat epäilemättä olleet yksi viime vuosikymmenien tutkituimpia ellei peräti kaikkein tutkituin politologian osa-alue (Ks. Anckar 1983, 270—272). Niin yksilötason haastattelututkimuksien, aggregaattitason ekologisten analyysien kuin näiden erilaisten yhdistelmienkin avulla äänestäjän kuvaa on hahmotettu varsin monesta suunnasta. Vaalitutkimus on sitäpaitsi ollut usein osa laajempaa tutkimuslohkoa, poliittisen osallistumisen ja siten myös kansanvallan tutkimusta. Vaalianalyysien yhteydessä on usein pyritty luotaamaan myös muita poliittisen järjestelmän toiminnallisia piirteitä kuin pelkästään äänestämistä. Tällöin on saatettu kartoittaa esimerkiksi poliittisen osallistumisen taustoja yleensä, puolueiden ideologisten profiilien erottumista tai puolueiden joukkokannatuksen pysyvyyttä sekä kannatuksen riippuvuutta yhteiskunnan rakennetekijöistä (esimerkiksi Pesonen 1965, Paloheimo 1988, Oksanen 1982, Suhonen 1972).

On luonnollista, että vaalitutkimuksessa on kiinnitetty ensisijainen huomio niiden kansalaisten käyttäytymiseen ja valintoihin, jotka vaalien avulla pyrkivät määräämään hallitsevien valintaa. Äänestämättä jättäneiden ominaisuuksien ja käyttäytymisyyden tarkastelu on erillistutkimusten osalta jäänyt alan saama kokonaispaino huomioon ottaen verraten vähäiseksi. Oikeastaan vain Yhdysvalloissa, jossa äänestysosallistuminen presidentin valitsijamiesvaaleissa mutta varsinkin niiden välillä pidettävissä kongressin välivaaleissa on ollut suhteellisen vähäistä, myös äänestämättä jättämisen syitä sekä äänestysosallistumista selittäviä tekijöitä on tutkittu verraten laajasti (Milbrath & Goel 1977, Sigelman & al. 1985, vrt. myös Laponce 1967).

Suomessa äänestysosallistumista koskevia erikoistutkimuksia on sekä politiikan sosiologian että politologian piirissä tehty verraten vähän. Paljolti juuri Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen vahvasti elpyneen vaalitutkimuksen siivittämänä äänestysosallistumisen tasoa ja syitä selvitettiin erityisesti muutamissa 1950-luvun puolivälissä tehdyissä tutkimuksissa (Allardt 1956, Allardt & Bruun 1956). Myöhemmin äänestysosallistumisen aktiivisuutta on laajemmin eritelty ennen muuta useissa Tuomo Martikaisen

johdolla tehdyissä tutkimuksissa (Martikainen & Sankiaho 1969, Martikainen 1978, Martikainen 1985, Martikainen & Yrjönen 1983 ja Martikainen & Yrjönen 1984b).

Merkittävimmin äänestämättä jättäminen ja siihen kohdistuva tutkimus nousivat kuitenkin valokeilaan vuoden 1988 presidentinvaalien edellä, jolloin Tilastokeskuksen laaja kokonaiskartoitus vuoden 1987 eduskuntavaaleissa äänestämättä jättäneistä toimi keskustelun pontimena (Martikainen 1988). Varsinaista äänestysosallistumisen aktiivisuutta yleisesti tai tietyn ryhmän vaalikäyttäytymistä erityisesti selvittävien tutkimusten ohella äänestämättä jättäneiden piirteitä ja motiiveja on kartoitettu useissa vaaleihin ja poliittiseen osallistumiseen muista suunnista liittyneissä tutkimuksissa (Pesonen 1965, Rantala 1970, Pesonen & Sankiaho 1979).

3. Tutkimustehtävä ja tutkimusaineisto

Äänestämistä tai äänestämättä jättämistä on lähes poikkeuksetta eritelty vain yksien vaalien osalta. Tällöin on kyetty hyvinkin tarkoin erittelemaan, millaiset henkilöt ovat kyseisissä vaaleissa äänestäneet tai jättäneet äänestämättä. Yksissä vaaleissa tehtyjen havaintojen pohjalla on saatettu tehdä pitkälle ulottuvia päätelmiä siitä, millä tavoin ihmiset käyttäytyvät vaaleista toisiin. Varsinkin haastattelututkimusten osalta tulokset ja niiden pohjalla tehtävät johtopäätökset saattavat olla vinoutuneita. Niinpä Yhdysvalloissa vaaliluetteloiden pohjalla tehdyt tutkimukset ovat osoittaneet, että äänestämättä jättäneistä useat väittävät äänestäneensä edellisissä vaaleissa, vaikka eivät ole sitä tosiasiasa tehneet (Sigelman 1982). Myös suomalaisvastaajilla on havaittu esiintyneen taipumusta liioitella osallistumistaan vaaleihin (Martikainen & Yrjönen 1984a, 79–86).

Vaikka vaaliosallistumisena ilmenevä poliittisen osallistumisen johdonmukaisuus on jossain määrin ollut esillä vaalitutkimuksessa, on aihepiirin tarkastelu jäänyt miltei kokonaan tähänastisen tutkimuksen ulkopuolelle. Amerikkalaisen Lee Sigelmanin tutkijaryhmänsä kanssa tekemässä analyysissa Kentyckyn osavaltion kolmesta kongressivaaleista ja niitä edeltäneistä esivaaleista äänioikeutettujen käyttäytymistä ja sen johdon-

mukaisuutta on eritelty pitkittäisleikkauksen avulla (Sigelman & al. 1985).

Tässä tutkimuksessa äänestysosallistumista eritellään pitkittäis- tai monivaalianalyysilla (ks. Sigelman & al. 1985). Tutkimuksen avulla etsitään vastauksia ennen muuta äänestämättömyytenä ilmenevään poliittisen passiivisuuden ongelmaan. Tavoitteena on selvittää: 1) *kuinka johdonmukaisesti äänestäjät käyttäytyvät eri vaaleissa*. Tällöin kiinnitetään huomiota erityisesti siihen, kuinka suureksi toisaalta aina äänestävien sekä toisaalta politiikasta täysin vieraantuneiden, johdonmukaisesti äänestämättä jättävien, osuudet muodostuvat pitkällä aikavälillä.

Toiseksi pyritään selvittämään: 2) *mitkä tekijät selittävät äänestysosallistumisen johdonmukaisuutta*. Tällöin kiinnitetään erityistä huomiota aktiivisuusulottuvuuden ääriyhmien ominaisuuksiin. Huomio suunnataan tällöin lähinnä niihin sosiologiisiin taustatekijöihin, joiden ennen muuta suomalaisissa vaalitutkimuksissa on havaittu selittävän äänestysaktiivisuutta. Koska äänioikeutettujen käyttäytymistä seurataan veraten pitkältä ajalta, pyritään selittäviä muuttujia rakennettaessa ottamaan huomioon ajassa tapahtuneet muutokset.

Tutkimuksen kohteena ovat vuosina 1979–1987 pidetyt kunnalliset ja valtiolliset vaalit. Mukana ovat kolmet eduskuntavaalit (1979, 1983 ja 1987), kahdet kunnallisvaalit (1980 ja 1984) sekä vuoden 1982 valitsijamiesvaalit. Äänestäjien käyttäytymistä on siten voitu seurata yhteensä kuusissa vaaleissa.

Tutkimuksen perusaineiston muodostivat Turun kaupungissa vuonna 1978 henkikirjoilla olleet viisitoista vuotta täyttäneet asukkaat. Tasavälistä poimintaa käyttäen valittiin joka kahdesadas henkikirjoitettu turkulainen, joka oli syntynyt vuonna 1963 tai sitä aikaisemmin. Valinnan ulottamisella äänioikeudessa olevia nuorempiin ikäluokkiin pyrittiin siihen, että voitaisiin selvittää erityisesti nuorten käyttäytymistä näiden tullessa äänioikeuskään ja samalla äänestämisenä ilmenevän poliittisen sosialisoinnin kehittymistä useiden nuorisoikeyhmien osalta. Tutkittavaan näytteeseen tuli näin valiten yhteensä 647 henkilöä.

Näytteen edustavuus suhteessa Turun kaupungin vastaavan ikäiseen väestöön käy selville alla olevista luvuista:

	15 vuotta täyttänyt henkikirjoitettu väestö (%)	Tutkittava näyte (%)
Miehiä	46.3	45.5
Naimisissa olevia (1975)	45.5	54.6
Ruotsinkielisiä	5.4	5.3

Siviilisäädyn osalta tutkittava näyte on vino, koska naimisissa olevat ovat siinä selvästi yliedustettuja. Muiden ominaisuuksien osalta näyte on jokseenkin perusjoukkoa vastaava.

Huomattava osa näytteeseen tulleista henkilöistä ei ollut koko tutkimuskautta 1979—1987 äänioikeutettuina Turussa. Äänioikeuden osalta näytteeseen kuuluvien henkilöiden kohdalla tapahtui muutoksia, jotka käyvät ilmi seuraavasta asetelmasta:

Äänioikeutettuina Turussa vaaleissa 1979—1987	439
Saavuttaneet äänioikeuden tarkastelukauden aikana	34
Menettäneet äänioikeutensa kunnasta poismuuton vuoksi	95
Kuolleet	61
Koko näyte*	647

* Yhteissumma ei täsmää tutkittavan näytteen kanssa siitä syystä, että osa tarkastelujakson aikana äänestysikänsä saavuttaneista on jo ennen tätä muuttanut pois Turusta.

Käytettävissä olevat aineistolähteet määräävät yleensä varsin pitkälle sen, minkä tyyppisiä selittäviä muuttujia tutkimuksessa on mahdollista käyttää. Äänestysosallistumista samoin kuin laajemmin ottaen vaalikäyttäytymistä yleensäkin on tavallisesti selitetty psykologisten tai sosiaalipsykologisten ja sosiologisten tekijäin avulla (Milbrath & Goel 1977, Wolfinger & Rosenstone 1980, Oksanen 1985, Wiberg 1988b). Käsillä olevan tutkimusaineiston rajautuessa vain julkisista dokumenteista koottavissa oleviin tietoihin jäävät psykologiset ja sosiaalipsykologiset asenne- ja motivaatiotekijät käytettävissä olevan aineiston saavuttamattomiin. Näin ollen äänestämistä ja sen johdonmukaisuutta selitetään tässä yhteydessä vain sosiologisten muuttujien avulla.

Äänestysosallistumista ja sen johdonmukaisuutta selitettäessä ongelmaksi nousi tutkimuksen pitkittäisleikkauksellisuus. Saman äänestäjäjoukon käyttäytymisen seurannassa tavanomaisesti käytetyt sosiologiset taustamuuttajat osoit-

tautuivat eri tavoilla herkiksi ajallisille muutoksille. Osa muuttujista on ajasta joko täysin tai ainakin kutakuinkin kokonaan riippumattomia ja siten sellaisenaan myös pitkän aikavälin käyttäytymistä selittämään soveltuvia. Tällaisia »ajattomia» muuttujia ovat muun muassa *sukupuoli* ja *syntymäpaikka* — viimeksi mainittu ensi sijassa yksilön varhaista sosiaalistumiskontekstia kuvaavana muuttujana. Jonkinlaiseen välikategoriaan kuuluu puolestaan vaaliosallistumisen selittämisen kannalta keskeinen ikämuuttuja; syntymävuoden perusteella määräytyvän iän vaihtelu voidaan ottaa helposti huomioon osallistumista selitettäessä.

Useiden tavanomaisten selittävien taustamuuttujien osalta ei käyttäytymismuutoksia ja käyttäytymisen johdonmukaisuutta voida selittää ottamatta huomioon muutoksia asianomaisten henkilöiden elämäolosuhteissa. Ennen muuta erilaiset sosiotaloudelliset muuttujat kuvaavat ominaisuuksia, jotka henkilön kohdalla saattavat pitkällä aikavälillä tarkasteltuna suurestikin muuttua. Sama koskee myös alueellista liikkuvuutta kuvaavia tekijöitä. Juuri elämäolosuhteissa tapahtuneita muutoksia on vaaliosallistumistakin selitettäessä pidetty tärkeinä. Erityisesti henkilön lähikontekstin, primääriryhmän, muuttumisen on havaittu vaikuttavan äänestysosallistumiseen (Milbrath & Goel 1977, 112).

4. Äänestämisen johdonmukaisuus

Äänestysosallistuminen vaihtelee varsin paljon vaaleista toisiin. Vaikka kunnallisvaalien äänestysprosentti tapauksissa, joissa kunnallisvaalit pidetään valtiollisista vaaleista erillisinä, on niin Suomessa kuin muissakin maissa ollut alhaisempi kuin valtiollisissa vaaleissa, on se useissa maissa alkanut lähentyä parlamenttivaalien äänestyslukemia. Näin on Suomessakin viime vuosikymmenien aikana, kuten oheiset keskiarvoluvut osoittavat:

	Koko maa	Turku
Kunnallisvaalit 1960—1984	76.8	74.6
Eduskuntavaalit 1962—1987	81.5	80.2
Valitsijamiesvaalit 1962—1982	77.1	77.3

Edellä mainitussa Sigelmanin Kentucky-tutkimuksessa (Sigelman & al. 1985, 752) havaittiin,

että peräti 13.5 % ei ollut käyttänyt äänioikeuttaan yhtään kertaa havaintokohteen muodostaneissa kymmenessä vaalissa ja vain viisi ja puoli prosenttia näytteeseen kuuluvista oli käyttänyt äänioikeuttaan kaikissa vaaleissa. Viimeksi mainitun luvun pienuutta selittää amerikkalaisen poliittisen kulttuurin heikon äänestämistä edellyttävän normin ohella myös se, että tutkimuksessa olivat mukana myös esivaalit, joissa osanotto jää aina vähäisemmäksi kuin varsinaisissa vaaleissa.

Korkeamman äänestysosallistumisen maissa voidaan olettaa, että äänioikeutta käyttämättömien osuus jää huomattavasti pienemmäksi, kun taas aina äänestävien osuus on ratkaisevasti suurempi kuin Yhdysvalloissa. Niinpä Olof Petersson (1977, 123) on ruotsalaisiin ja tanskalaisiin tutkimushavaintoihin nojaten arvioinut, että näissä maissa kaikissa vaaleissa äänestäneiden osuus on vain kymmenen prosenttiyksikköä pienempi kuin keskimääräinen äänestysprosentti, joka puolestaan on lähellä 90 %. Saman arvion mukaan milloinkaan äänioikeuttaan käyttävien joukkoon kuuluu vain kaksi tai kolme prosenttia äänioikeutetuista (vrt. myös Holmberg 1981, 32).

Turkulaisista äänioikeutetuista ei keskimäärin 21.2 % (31.4 % V 1978, 13.1 % V 1982) käyttänyt äänioikeuttaan tarkastelluissa vaaleissa. Luku ei kuitenkaan ilmaise, kuinka johdonmukaisesti turkulaiset äänioikeutetut ovat käyttäytyneet kyseisissä vaaleissa. Ihmisillä on kaikissa yhteiskunnissa tilapäisesti esteitä, jotka ehkäisevät heitä äänestämästä. Äänestämisesteet on kuitenkin suomalaisessa käytännössä muun muassa ennakoäänestysjärjestelmän ja kahden vaalipäivän menettelyllä pystytty karsimaan jokseenkin vähäisiksi. Siten sellaisten henkilöiden osuus, jotka joutuvat jäämään pois vaaleista jää suomalaisessa järjestelmässä varsin pieneksi.

Turkulaisäänestäjien käyttäytymisen johdonmukaisuutta tarkasteltiin ensiksi kaikkien tutkittavaan näytteeseen osuneiden osalta. Aluksi muodostettiin äänestysindeksi, jossa äänestäminen suhteutettiin äänioikeuteen. Näin saatiin seitsemän-luokkainen kokonaisindeksi, jonka vaihteluväli ulottui aina äänestäneestä (6/6) aina äänestämättä jättäneeseen (0/6).

Informaation tiivistämiseksi äänestysindeksin pohjalta muodostettiin viisi aktiivisuustyyppiä:

Aina äänestävät (6/6)	63.8 %
Aktiivisesti äänestävät (4—5/6)	21.2
Kohtalaisesti äänestävät (3/6)	3.4
Passiivisesti äänestävät (1—2/6)	6.8
Ei lainkaan äänestävät (0/6)	4.8

Lähes kaksi kolmesta turkulaisesta on käyttänyt äänioikeuttaan aina, kun siihen on tarjoutunut tilaisuus. Vastaavasti noin joka kahdeskymmenes on jättäytynyt pois kaikista vaaleista.

Äänestyskäyttäytyminen peräkkäisissä vaaleissa on varsin johdonmukaista; ne, jotka ovat äänestäneet edellisissä vaaleissa ovat varsin suurella todennäköisyydellä äänestäneet seuraavissakin. Poikkeaman muodostavat lähinnä vuoden 1982 valitsijamiesvaalit, jotka varsin tehokkaasti mobilisoivat edellisissä vaaleissa äänestämättä jättäneitä. Vaalit olivat poikkeukselliset myös siinä mielessä, että useat niihin osallistuneet eivät missään tässä tarkasteluista vaaleista enää toistamiseen palanneet vaaliurnille. Verraten hyvin edellisellä kerralla passiivisia pystyivät mobilisoidaan myös vuoden 1987 eduskuntavaalit, kun taas sekä vuoden 1983 eduskuntavaalit että seuraavan vuoden kunnallisvaalit jättivät edellisissä vaaleissa urnilta pois jääneet edelleenkin passiivisiksi.

Taulukko 1. Äänestysosallistuminen suhteutettuna edellisiin vaaleihin vuoden 1980 kunnallisvaaleista vuoden 1987 eduskuntavaaleihin.

Äänestäminen edellisissä vaaleissa	Äänestäneiden osuus (%)				
	K 80	V 82	E 83	K 84	E 87
Äänesti	87.9	97.5	90.9	87.6	91.6
Ei äänestänyt	33.0	48.6	10.0	19.3	40.9

Havaintoaineisto antoi mahdollisuuden tarkastella myös eri vaalityyppien merkitystä äänestämättä jättämiselle. Erityisesti pyrittiin selvittämään, onko olemassa henkilöitä, jotka systemaattisesti jättävät äänestämättä eduskunta- tai kunnallisvaaleissa. Vaalien vähäisyys — mukanaan olivat vain kahdet kunnallisvaalit ja kolmet eduskuntavaalit — oikeuttavat vain melko karkeat johtopäätökset.

Noin yhdeksän kymmenestä tarkastelun kohteena olleesta turkulaisesta osallistui säännöllisesti joko eduskunta- tai kunnallisvaaleihin, mut-

Taulukko 2. Turkulaisäänestäjien käyttäytyminen kunnallisvaaleissa (vaalit 1980 ja 1984) eduskuntavaaliosallistumisen (vaalit 1979, 1983 ja 1987) valossa (%).

Äänestäminen kunnallisvaaleissa	Äänestäminen eduskuntavaaleissa			
	Äänestänyt kaikissa kol- missa vaaleissa	Äänestänyt kerran tai kahdesti	Ei äänestänyt kertaakaan	Kaikki
Äänestänyt molemmissa	90.9	38.7	5.3	72.4
Äänestänyt toisissa	7.5	38.7	26.3	15.7
Ei kummassakaan	1.6	22.6	68.4	11.9
	100.0 (308)	100.0 (93)	100.0 (38)	100.0 (439)

ta ei molempiin. Kaikki, jotka osallistuivat säännöllisesti sekä kunnallis- että eduskuntavaaleihin, osallistuivat myös vuoden 1982 valitsijamiesvaaleihin.

5. Ikä ja äänestämisen johdonmukaisuus

Suomalaisen politiikan suurena ongelmana on jo 1960-luvulta lähtien (Martikainen & Sänkiäho 1969) pidetty nuorimpien ikäryhmien heikkoa osallistumista. Äänioikeusikärajan laskeminen kaikkien vaalien osalta 18:aan ikävuoteen vuonna 1972 toi paljon lisää väkeä äänioikeuden piiriin tuomatta mukanaan kovin paljon uusia äänestäjiä. Vaikka äänestysaktiivisuutta lisäävillä julkisilla kampanjoilla on pyritty valamaan nuoriin ikäluokkiin uskoa siihen, että äänestämällä voidaan vaikuttaa asioihin, on äänestämättä jättäneiden osuus nuorissa ikäluokissa pysynyt kaikissakin vaaleissa varsin korkeana. Nuoret ovat toistuvasti muodostaneet merkittävän äänestäjäreservin.

On kuitenkin oletettu, että nuorimmat äänioikeutetut tiettyyn ikään päästyään sosiaalistuvat poliittisesti ja integroituvat poliittiseen järjestel-

mään mikä ilmenee muun muassa siinä, että he alkavat käyttää äänioikeuttaan. Laajoihin ja eri menetelmillä kerättyihin aineistoihin pohjautuen Tuomo Martikainen ja Risto Yrjönen (1984b, 106—108) katsovat, että nuorten sosiaalistuminen ja kypsytymisen politiikkaan tapahtuu ikävuosien 20—30 aikana eli samanaikaisesti kuin yksilön yhteiskunnallinen asema ja ajattelu muutoinkin kiteytyvät. Tutkijat huomauttavat kuitenkin siitä, että poliittisessa sosialisatiossa saattaa tämän ikäjakson keskivaiheilla esiintyä politiikkaa tai sen perusteita kriittisesti, jopa kyynisesti harkitseva jakso, mikä heijastuu myös epävarmassa suhtautumisessa äänestämiseen.

Tarkasteltaessa (taulukko 3) tutkimuksessa mukana olleen kolmen nuorimman ikäryhmän osallistumista havaintokaudella pidettyihin vaaleihin edellä todetut havainnot näyttävät karkeasti ottaen saavan tukea myös nuorten turkulaisäänestäjien kohdalla. Vuosina 1951—1955 syntynyt ikäryhmä on — monissa suhteissa poikkeukselliseksi havaitut vuoden 1982 valitsijamiesvaalit pois lukien — äänestänyt passiivisemmin kuin sitä nuorempi viisivuotiskäkohortti lukuunottamatta viimeisiä vaaleja. Useiden ikäryhmään

Taulukko 3. Äänestämättä jättäneiden osuuden kehitys kolmessa nuorimmassa ikäryhmässä vuosien 1979—1987 vaaleissa.

	Koko näyte %	1961—1963 syntyneet		1956—1960 syntyneet		1951—1955 syntyneet	
		%	Erotus	%	Erotus	%	Erotus
E 79	17.4	—	—	22.4	—5.0	25.3	—7.9
K 80	21.5	38.5	—17.0	29.4	—7.9	30.6	—8.9
V 82	12.0	22.2	—10.2	15.7	—3.7	11.1	+0.9
E 83	17.9	30.6	—12.7	17.0	—0.9	25.9	—8.0
K 84	24.4	44.1	—19.7	31.1	—6.7	32.0	—7.6
E 87	20.3	28.1	— 7.8	28.6	—8.3	25.5	—5.2

kuuluvien kohdalla on kysymys kenties juuri tuosta edellä käsitellystä kriittisestä ja osin kynnisestä suhtautumisesta politiikkaan. Vuosina 1951—1955 syntyneiden jo 1980-luvun alkuvuosina täytettyä 30 vuotta, näyttäisi poliittinen sosialisatio tämän mukaisesti tapahtuneen vasta kolmenkymmenen ikävuoden kynnyksellä. Havaintoaineiston perusteella ei kuitenkaan voida varmuudella väittää, että poliittisen sosialisointi ikäraja olisi yleisesti kohoamassa (vrt. Martikainen & Yrjönen 1984a, 108). Viitteitä myös tähän suuntaan käyvästä kehityksestä on aineistosta tosin luettavissa. Kysymys ei kuitenkaan liene poliittisesti »kadotetusta sukupolvesta»; ikäryhmän äänestysaktiivisuus sekä suhteessa koko aineistoon että nuorempaan ikäryhmään on näet korpautunut viimeksi pidetyissä vaaleissa.

Edellä esitettyjen havaintojen kanssa samaan suuntaan viittaavat myös havainnot neljän nuorimman tutkimukseen sisältyneen vuosiluokan (1960—1963 syntyneet) äänestysosallistumisesta. Mainittujen vuosiluokkien osallistumisosuus nousi ensimmäisissä vaaleissa niinkin korkeaksi kuin 75 %:iin. Toisissa vaaleissa osallistumisaktiivisuus nousi noin kolmella prosenttiyksiköllä laskeakseen seuraavissa vaaleissa edellisiin nähden peräti yhdeksällä prosenttiyksiköllä. Neljännessä vaaleissa luku kohosi jonkin verran, mutta jäi nytkin selvästi ensimmäisten vaalien lukeman alapuolelle. Tämän perusteella näyttää ilmeiseltä, että äänestyspassiivisuus olisi suurinta ikävuosien 22—25 tienoilla eli vaiheessa, jolloin useat nuoret irtautuvat kodin välittömästä vaikutuspiiristä.

Vaikka suomalaisessa tutkimuksessa on kiinnitetty ensisijaisesti huomiota vain nuorimpien ikäryhmien äänestyspassiivisuuteen, on ikämuuttujan havaittu selittävän poliittista osallistumista myös muiden ikäluokkien osalta. Eri tutkimusten mukaan äänestysaktiivisuuden huippu sattuu joko 40—50 vuotisryhmään tai tätä kymmenen vuotta vanhempien kohdalle. Eläkeiän saavuttaminen on yleensä merkinnyt äänestysaktiivisuuden vähittäistä laskua eri maissa tehtyjen havaintojen mukaan (Milbrath & Goel 1977, 114—116, Eliassen 1981).

Ikä osoittautui tässäkin tutkimuksessa suhteellisen vahvaksi selittäjäksi. Niin kaikkein nuorimpiin kuin kaikkein vanhimpiinkin ikäryhmiin kuuluvissa oli selvästi vähemmän kuin keski-ikäi-

sissä niitä, jotka osallistuivat kaikkiin vaaleihin. Täysin passiivisia oli eniten kaikkein vanhimmassa ikäryhmässä. Viimeksi mainittua selittää puolestaan huomattavalta osin se, että tämä ikäryhmä koostuu valtaosaltaan naisista. Ero miesten ja naisten kohdalla on vanhimmassa ikäryhmässä selvä: ikäryhmän miehistä peräti 70 % osallistui kaikkiin vaaleihin, naisista vain 38 %. Ilmiö ei suinkaan näytä olevan vain turkulainen; Martikaisen (1988, 11, 15) julkaisemat koko maata koskevat luvut osoittavat, että vanhimmissa ikäluokissa miehet ovat vaaleista toisiin äänestäneet naisia selvästi aktiivisemmin. Muiden ikäryhmien kohdalla sukupuolten väliset erot jäivät suhteellisen vähäisiksi. Edellä todetut havainnot näyttäisivät viittaavan ensi sijassa siihen, että eläkeiän saavutettuaan naiset ovat miehiä taipuvaisempia kokonaan vetäytymään poliittisesta toiminnasta tai vain satunnaisesti osallistumaan siihen. Selitystä voidaan etsiä myös kontekstitekijöistä, joihin palataan tuonnempana.

6. Sukupuoli ja siviilisäätty

Vielä hyvin pitkään sen jälkeen, kun naiset yleisesti saavuttivat äänioikeuden, he äänestivät miehiä vähemmän. Sukupuolten väliset erot ovat tuntuvasti tasoittuneet. Sen jälkeen kun naiset yleisesti ovat saavuttaneet miesten aktiivisuustason on kehitys jatkunut samaan suuntaan. Muutamissa viimeksi pidetyissä vaaleissa on naisten äänestysaktiivisuus jo ylittänyt miesten vastaavan. Erityisesti tietyissä yhteiskuntaryhmissä naiset ovat äänestäneet jopa huomattavasti miehiä aktiivisemmin (Martikainen & Yrjönen 1984b, 185).

Käsillä oleva aineisto antaa hieman selkiyttävää kuvaa naisten ja miesten välisistä eroista. Miesten kohdalla tosin erittäin aktiivisten osuus on tuntuvasti suurempi kuin naisten (68.5 %—60.5 %). Sukupuolten välillä on eroa kaikissa ikäryhmissä, joskin se on selvästi suurin tutkimuksen vanhimman ikäryhmän kohdalla. Mielenkiintoinen havainto liittyy sukupuolten välisiin eroihin myös, kun otetaan huomioon siviilisäätty väliintulevana muuttujana. Naimisissa olevat naiset ovat keskimäärin aktiivisempia uurnilla kävijöitä kuin vastaavat miehet. Sitä vastoin naimattomissa ja leskeksi jääneissä naisissa on suhteellisen paljon joko täysin poliittisesta toi-

minnasta syrjässä olevia tai sellaisia, jotka vain satunnaisesti osallistuvat vaaleihin; ero avioliitossa olleiden ja ei-avioliitossa olevien — ensi sijassa naimattomien — naisten välillä kohosi tässä aineistossa kymmenkertaiseksi (ks. taulukko 4). Mutta passiivisimpien kohdalla miesten ja naisten osuudet ovat jokseenkin yhtä suuret. Havainnot osoittavat näin ollen lähinnä siihen suuntaan, että miehillä on suuremmassa määrin kuin naisilla taipumus käyttäytyä johdonmukaisesti vaaleista toisiin joko-tai linjalla naisten käyttäytymisen ollessa sattumanvaraisempaa. Asia voidaan ilmaista myös siten, että naisten keskuudessa on huomattavasti enemmän marginaaliäänestäjiä, joiden käyttäytymistä vaaleista toisiin on vaikea ennustaa.

Siviilisäädyn on havaittu eri tutkimuksissa hyvin voimakkaasti selittävän henkilön poliittista käyttäytymistä. Erilaisissa poliittisissa kulttuureissa tehdyt havainnot osoittavat, että avioliitossa olevat ovat muita aktiivisempia osallistujia. Yksinäisistä varsinkin naimattomat ovat osoittautuneet politiikasta välinpitämättömiksi ja syrjään vetäytyviksi. Mutta myös avioliitossa olleet, lesket ja eronneet, ovat naimisissa olevia poliittisesti passiivisempia (ks. Milbrath & Goel 1977, 115—116, Petersson 1977, Allardt & Bruun 1956, Pesonen 1965). Havaintoa on tulkittu ensi sijassa pienryhmävaikutuksen pohjalta. Perheen ajattelaan tällöin muodostavan yhden ihmisten sosiaalista käyttäytymistä keskeisimmin määrävän pienryhmän, jossa varsinkin aviopuolisoiden käyttäytyminen yhdenmukaistuu; äänestämistä suosiva normi, joka helpommin kuin päinvastainen normi saa tukea myös primääriryhmän ulkopuolelta, voittaa mahdollisen vastakkaisuutaisen normin.

Siviilisäädyn vaikutusta äänestyskäyttäytymiseen tarkasteltiin tässä siten, että myös siinä tarkastelujakson kuluessa tapahtuneet muutokset otettiin huomioon. Koska sekä siviilisäädyn eri muuttajaluokkien tilanteen että sen muuttamisen huomioon ottaminen samanaikaisesti olisi johtanut hyvin pirstoutuneeseen kuvaan, meneltiin siten, että aluksi muodostettiin neliluokkainen, myös muutokset huomioon ottava muuttaja: naimisissa koko havaintokauden olleet, naimisissa havaintojakson alussa olleet, mutta sen aikana leskeksi jääneet tai eronneet, koko havaintokauden yksinäisinä olleet (naimattomat,

lesket ja eronneet), sekä havaintokauden aikana avioituneet. Tällä tavalla oli mahdollista selvittää toisaalta perheen lähikontekstivaikutusta verrattuna yksinään asuviin sekä muutosten vaikutusta äänestämiseen. Myöhemmissä analyysissä toinen ja neljäs muuttajaluokka yhdistettiin yhteiskategoriaksi, jossa avioliittotilanne on havaintokaudella muuttunut.

Avioliitto osoittautui tämänkin aineiston valossa erittäin vahvaksi selittäväksi tekijäksi. Koko ajan avioliitossa olleista selvästi muita suurempi osa osallistui kaikkiin tarkastelujakson vaaleihin. Muut kaksi ryhmää saivat erittäin aktiivisen äänestysosallistumisen kohdalla kutaunkin yhtä suuret arvot. Erittäin passiivisten kohdalla pysyväisluontoinen yksinäisyys osoit-

Taulukko 4. Äänestäminen Turussa vuosien 1979—1987 vaaleissa sukupuolen ja siviilisäädyn mukaan (%)

Äänestyskerrat	Miehet			Kaikki
	Naimisissa koko ajan	Ei aviol. koko aikana	Aviol. tilanne vaihtunut	
6/6	76.9	59.3	48.6	68.5
3—5/6	12.8	33.3	37.8	21.0
1—2/6	6.0	3.7	5.5	5.5
0/6	4.3	3.7	8.1	5.0
	100.0 (117)	100.0 (27)	100.0 (37)	100.0 (181)

Äänestyskerrat	Naiset			Kaikki
	Naimisissa koko ajan	Ei aviol. koko aikana	Aviol. tilanne vaihtunut	
6/6	77.1	46.5	46.3	60.5
3—5/6	16.1	32.6	42.7	27.2
1—2/6	5.1	9.3	11.1	6.8
0/6	1.7	11.6	0.0	4.7
	100.0 (118)	100.0 (86)	100.0 (54)	100.0 (258)

Äänestyskerrat	Molemmat sukupuolet			Kaikki
	Naimisissa koko ajan	Ei aviol. koko aikana	Aviol. tilanne vaihtunut	
6/6	77.0	49.6	47.3	63.8
3—5/6	14.5	32.7	40.7	24.6
1—2/6	5.5	8.0	8.8	6.8
0/6	3.0	9.7	3.2	4.8
	100.0 (235)	100.0 (113)	100.0 (91)	100.0 (439)

tautui kuitenkin muista poikkeavaksi ominaisuudeksi; koko ajan yksinäisinä pysyneiden, pääasiassa naimattomista koostuneiden kategoriasa, täysin passiivisten osuus oli yli kolminkertainen niin koko ajan avioliitossa olleisiin kuin havaintokauden aikana yksinäisiksi jääneisiinkin nähden. Havainnot vahvistavat selvästi sekä edellä todettua yleistä tendenssiä siihen, että naimisissa olevat ovat yksinäisiä vahvemmin kiinnittyneet politiikkaan. Mutta tulokset vahvistavat selkeästi myös sitä Tuomo Martikaisen (1988, 31) havaintoa, että perheen muodostaman pienryhmän hajoaminen vähentää yksilön halua, kykyä ja motivaatiota osallistua vaalien kaltaiseen kollektiiviseen toimintaan.

7. Ammatti ja toimiala

Äänestysosallistumisen yksi keskeinen selitys perustuu »huono-osaisen muotokuvaan» (Milbrath & Goel 1977, Sigelman & al. 1985, 753—754). Ennenkaikkea koulutustaso ja ammattiasema ovat tärkeitä huono-osaisuuden ilmaisimia (Milbrath & Goel 1977, 90—102, Wolfinger & Rosenstone 1980, 13—36). Nämä tekijät liittyvät useimmiten yhteen. Kun ammattiasemaan ja koulutukseen vielä lisätään tulotaso, saadaan »huono-osaisen» tai poliittisilta resursseiltaan heikon henkilön yleispiirteiksi alhaisen koulutustason omaava, ammattitaidoton ja pienituloinen työläinen (Milbrath & Goel 1977, 90—102, Verba, Nie & Petrocik 1976). Esimerkiksi pohjoismaisissa tutkimuksissa juuri tällaisen henkilön on todettu muita useammin jättävän äänestämättä (ks. Eliassen 1981, Petersson 1977, 252). Varsinaista »huono-osaisuuden» ominaisryhmää edustavat nykyisissä yhteiskunnissa ehkä kaikkein selvimmin työttömät. Heidän äänestysosallistumisensa on muun muassa Martikaisen (1988) tutkimuksen mukaan jäänyt erityisen vähäiseksi (vrt. myös Rosenstone 1982).

Käsiteltävä aineisto ei antanut sen paremmin koulutuksen kuin ammatinkaan osalta mahdollisuuksia muodostaa sellaisia muuttujia, joissa myös muutokset olisi voitu ottaa riittävällä tarkkuudella huomioon. Äänestäjän sosiotaloudellista asemaa kuvaavaksi muuttujaksi otettiin tässä yhteydessä elinkeinosektori, jolla asianomainen äänioikeutettu toimi havaintokauden alussa. Siitä muodostettiin neliluokkainen muuttuja: 1) teol-

isuus ja rakennustoiminta, 2) kauppa ja liikenne, 3) yhteiskunnan palvelut sekä 4) ammatti ei ilmene tai ei ammatissa. Viimeksi mainittuja ovat muun muassa eläkeläiset, kotirouvat sekä opiskelijat. Muutamien henkilöiden kohdalla sijoittelu kaupan ja liikenteen sekä yhteiskunnan palvelujen, toisin sanoen julkisen ja yksityisen sektorin piirissä toimiviin osoittautui jossain määrin ongelmalliseksi.

Erittäin aktiivisten ja täysin passiivisten sijoitumista muuttujan eri luokkiin eriteltäessä havaittiin, että passiiviväestössä oli muita ryhmiä enemmän vaaleihin osallistumattomia ja vastaavasti muita selvästi vähemmän erityisen aktiivisia. Passiiviväestö edustaa tässä kohden selvimmin »huono-osaista» väestöryhmää. Passiiviväestön toisistaan varsin paljon poikkeavien osaryhmien — ensi sijassa opiskelijain ja eläkeläisten — väliset erot koskivat äänestämisen johdonmukaisuutta. Eläkeläisten kohdalla aina äänestävien osuus oli selvästi suurempi kuin opiskelijain kohdalla. Viimeksi mainittujen osalla taas vaaleista toisiin käyttäytymistään muuttavia marginaaliäänestäjiä oli eläkeläisiä selvästi enemmän.

Vastaavasti taas yhteiskunnan palveluksessa eli pääosin julkisella sektorilla toimivat poikkesivat muusta aktiiviväestöstä. Siihen kuuluvista oli suurempi osa kuin teollisuusväestöstä ja liike-elämän piirissä toimivista erittäin aktiivien ryhmässä. Vastaavasti julkisen sektorin väestä erittäin pieni osa kuului täysin vieraantuneiden äänioikeutettujen ryhmään. Havainto tukee sitä osallistumistutkimusten havaintoa, että julkisella sektorilla toimivat ovat taipuvaisempia osallistumaan poliittiseen toimintaan kuin yksityisellä sektorilla toimivat. Ilmiötä selitetään ensi sijassa sillä, että poliittiset päätökset vaikuttavat voimakkaimmin ja välittömimmin juuri julkisella sektorilla toimivien jokapäiväiseen elämään (Dahl 1961, Milbrath & Goel 1977, 104—105).

8. Yhteysmuutosten vaikutus äänestysosallistumiseen

Viimeaikaisessa tutkimuksessa on alettu kiinnittää huomiota ihmisten läheisen elämänpiirin muutosten vaikutukseen äänestämislle. Erityisesti ryhmät, joiden kanssa ihminen on päivittäin vuorovaikutuksessa, toimivat hänelle keskeisenä so-

sialisaation lähteenä. Sosiaalisen lähiympäristön muodostamat primääriryhmät, perhe ja työ-yhteisö, mutta myös hieman etäisemmät ryhmät, kuten asuinyhteisö, toimivat usein myös merkittävänä poliittisten arvojen ja asenteiden lähteenä.

Lähikontekstin muutokset vaikuttavat yleensä passivoivasti poliittiseen osallistumiseen. Ympäristö muuttuu usein vielä kasautuvasti siten, että useat poliittisen sialisaationkin kannalta keskeiset primääri- ja sekundääriryhmät vaihtuvat samanaikaisesti. Sosiaalisen ympäristön vaihdos liittyy usein myös fyysisen ympäristön vaihtamiseen. Varsinkin aikaisemmin korostettiin muun muassa maassamuuton vaikutusta poliittista osallistumista yleisesti vähentävänä tekijänä. Etenkin muuton maaseudulta kaupunkeihin katsottiin tuovan mukanaan juurettomuutta ja siinä määrin syvällisen arvoympäristön vaihdoksen, että varsinkin nuorten ihmisten katsottiin olevan vaikeaa päästä kiinni kokonaan uudelleenlaiseen poliittiseen paikalliskulttuuriin.

Mutta myös vähäisempi fyysisen ympäristön vaihdos saattaa sisältää joukon merkityksellisiä primääriryhmävaihdoksia. Esimerkiksi perhesuhteen muuttuminen varsinkin silloin, kun kyse on avioerosta tai avioitumisesta, merkitsee ainakin jommalle kummalle puolisolalle muutoksia myös muiden lähikontekstien osalta. Perhesuhteen muuttumista seuraa usein myös asuinympäristön muutos eikä työ-ympäristönkään vaihdos ole tällöin harvinaisen.

Kun tässä yhteydessä oli mielekästä tarkastella ensi sijassa vain yhden kunnan sisällä tapahtuvia kontekstimuutoksia, lähdettiin siitä, että perheeseen, asuinympäristöön ja työyhteisöön ankkuroituvat muutokset muodostavat keskeisimmät poliittiseen osallistumiseen mahdollisesti vaikuttavat tekijät. Mainittuja kontekstimuutujia koskevien muutostietojen kerääminen osoitautui käytettävissä olevilla aineistolähteillä ongelmalliseksi, joskaan ei täysin mahdottomaksi.

Äänestäjien alueellista liikkumista oli helppo seurata henkikirjoista saatavissa olleiden syntymäpaikka- ja osoitetietojen avulla. Niiden avulla oli selvitetävissä sekä kuntaan muutto, asuinpaikan vaihto kaupungin sisällä että mahdollinen muutto toiseen kuntaan. Perhesuhde-
muutosten seuraaminen oli jo jossain määrin työläämpää, joskin myös näin saatavissa olevan tiedon pohjalla oli mahdollista konstruoida oma

muuttujansa edellä esitetystä analyysistä tutulla tavalla.

Vaikeimmin seurattavaksi muuttujaksi osoitautui ammatti, joka muutamien näytteeseen osu-
neiden kohdalla saattoi vaihdella jopa vuosittain. Kun ammattia koskevat tiedot sitäpaitsi osoitautuivat muutoinkin osittain aukollisiksi, rajoitettiin seuraamaan vain toisaalta toimialalta toiselle siirtymistä ja toisaalta siirtymiä työelämän piiriin tai siitä pois. Työttömyyden vaikutusta ei tämän aineiston perusteella ollut mahdollista mitata. Toimialamuutoksia tarkastellaan tässä siten vain kokonaiskontekstimuutosten osakomponenttina.

Perhesuhteiden muutokset havaintokauden aikana korreloivat heikon äänestysosallistumisen kanssa; muutoksia kokeneissa on marginaaliäänestäjiä tavallista enemmän. Perhesuhteiden muutokset näyttäisivät siten aiheuttavan ainakin tilapäistä labiiliutta äänestyskäyttäytymisessä.

Koska erilaiset perhesuhdemuutokset voivat vaikuttaa äänestysosallistumiseen eri tavoin, arvioitiin aiheelliseksi täsmentää muutosten luonnetta. Joka viidennen äänestäjän kohdalla ydinperheen hajoaminen muutti äänestysosallistumista. Avioero ja puolison kuolema näyttävät kuitenkin johtaneen erilaisiin käyttäytymismalleihin.

Avioerotapauksissa perhesuhteen muutos on ollut kahdensuuntaista. Osalle ero on merkinnyt vieraantumista poliittisesta toiminnasta, osalle se taas on merkinnyt poliittiseen vaikuttamiseen kiinnittymistä. Mikäli leskeytyminen on merkinnyt muutosta poliittiseen osallistumiseen, on muutos merkinnyt lähes aina poliittisesta toiminnasta vetäytymistä. Koska leskeytyminen useimmiten kohtaa jo melko ikääntyneitä ihmisiä, merkitsee se osalle kansalaisia lopullista vetäytymistä syrjään poliittisesta toiminnasta.

Alueellisen liikkuvuuden on havaittu hyvin voimakkaasti selittävän sekä poliittista osallistumista yleensä että myös äänestysosallistumista sen yhtenä komponenttina. Juuriltaan irtautunut ja asuinpaikkakuntaa vaihtanut henkilö on varsinkin muuttoa lähinnä seuraavissa vaaleissa epävarmempi äänestäjä kuin samalla paikkakunnalla pitkään asunut (Tingsten 1937, Allardt & Bruun 1956, Martikainen & Yrjönen 1984a). Muun muassa Martikaisen ja Yrjösen tutkimukset (1984a ja 1984b) osoittavat, että väestöpohjaltaan vakaille alueilla nuoret äänestävät aktiivisemmin

Taulukko 5. Ydinperheen hajoamisen vaikutus äänestämiseen perhesuhdemuutosta välittömästi edeltäneellä ja seuranneella äänestyskerralla (%)

Parisuhtemuutoksen vaikutus äänestyskäyttäytymiseen	Eronnut	Leski	Yhteensä
Äänesti ennen — äänesti jälkeen	57.2	58.8	57.9
Äänesti ennen — ei äänestänyt jälkeen	9.5	23.5	15.8
Ei äänestänyt ennen — äänesti jälkeen	9.5	0.0	5.2
Ei äänestänyt ennen — ei äänestänyt jälkeen	23.8	17.7	21.1
	100.0	100.0	100.0
	(65)	(26)	(91)

kuin muuttovoittoa saaneilla dynaamisilla alueilla.

Alueellisen liikkuvuuden vaikutusta eriteltiin tässä yhteydessä kahden tekijän, kuntaan muuttamisen ja kunnan sisällä muuttamisen pohjalta. Kuntaan muuttamista tarkasteltiin sekä muutokunnan että muuttamisajankohdan osalta. Kunnan sisäistä muuttoa taas eriteltiin tarkastelujakson kuluessa tapahtuneiden muuttojen määrän pohjalta.

Syntyperäisten turkulaisten ja muualta kaupunkiin muuttaneiden välillä ei osoittautunut olevan merkittäviä eroja. Turkuun maalaiskunnista muuttaneet ovat selvästi aktiivisempia äänestäjiä kuin kaupungeissa syntyneet. Maalaiskunnista muuttaneiden ryhmään kuului aktiivisesti äänestäviä jopa suhteellisesti enemmän kuin Turussa syntyneisiin; erittäin passiivisten kohdalla syntyperäiset kaupunkilaiset kuitenkin osoittautuivat harvinaisemmiksi kuin maalta muuttaneet. Maan muista kaupungeista ja kauppaloista muuttaneissa sitävastoin oli sekä suhteellisesti vähemmän täysin aktiivisia ja vastaavasti suhteellisesti enemmän täysin passiivisia kuin toisissa ryhmissä. Havaintoa on vaikea selittää muutoin kuin jonkinlaisen kulttuuriin perustuvan äänestämistä vaativan normin avulla.

Viimeaikaiset havainnot ovat osoittaneet (Martikainen & Yrjönen 1984b, 182), että maaseudulla äänestetään nykyisin aktiivisemmin kuin asutuskeskuksissa, toisin kuin vielä 1960-luvulle tultaessa. Maaseudun nykyisin kaupunkia aktiivisempaa äänestämistä suosivassa kulttuurissa sosiaalistuneet ihmiset kantavat osallistumismäärin myös siirtyessään kaupunkiin, kun taas »joukkopako politiikasta» (Martikainen 1985, 17) on ollut tunnusomaista varsinkin kaupunkiväestön nuorimmille ikäluokille. Irtautuminen syntymä-

paikasta passivoi edelleen kaupungeissa alunperinkin heikosti poliittisesti sosiaalistunutta henkilöä.

Havaintoaineiston pienuus ei mahdollista selvittää, onko iällä mahdollisesti vaikutusta edellä havaittuihin eroihin. Kaupungissa asumisajalla ei ollut merkitystä äänestysaktiivisuuteen käytännöllisesti katsoen lainkaan. Turku rekrytoi tarkastelluissa vaaleissa aktiivisimmat äänestäjensä oman lääninsä maalaiskunnista. Koska suurin osa läänin alueelta muuttaneista oli kotoisin Turun ympäristökunnista, voidaan havainto tiivistää siten, että Turku sai vahvimmin politiikkaan kiinnittyneet asukkaansa ympäristönsä maalaiskunnista.

Koska Turku oli havaintokaudella muuttotappiokunta, katsottiin aiheelliseksi selvittää myös, millaisia ovat poliittiselta aktiivisuudeltaan olleet kunnasta pois siirtyneet. Jos Turku on saanut naapurikunnistaan poliittisesti aktiivista väestöä, vähintään yhtä aktiivista väestöä se on myös niille luovuttanut. Kolme neljästä lähikuntaan muuttaneesta oli äänestänyt kaikissa niissä havaintovaaleissa, joissa he olivat olleet kaupungissa äänioikeutettuja. Vastaavasti etäälle, joko maan toisiin lääneihin tai ulkomaille muuttaneista vain joka toinen oli Turussa käyttänyt äänioikeuttaan säännöllisesti ennen lähtöään. Peräti kaksi viidestä etäälle muuttaneesta oli jo ennen muuttoaan jättänyt kokonaan äänestämättä.

Asuinpaikan vaihtaminen kunnan sisällä ei yksinään, sosiaalisen lähipiirin muutokseen kytkeytymättä, aiheuta välttämättä muutoksia poliittiseen osallistumiseen. Varsinkin urbaanissa ympäristössä, jossa kunnallisvaalienkin ehdokasvallinat vain hyvin harvoin perustuvat alueellisiin tekijöihin, asuinpaikan vaihtamisella näyttäisi — ilman samanaikaisesti tapahtuvia primääri- ja se-

Taulukko 6. Äänestysaktiivisuus lähikontekstin muutosten mukaan 1978—1987 (%)

Äänestänyt	Vähintään 3 muutosta	1—2 muu- tosta	Ei yhtään muutosta	Kaikki
Aina (6/6)	40.0	66.3	72.5	63.8
Aktiivisesti (4—5/6)	32.9	20.4	16.5	21.2
Kohtalaisesti (3/6)	9.4	2.9	1.1	3.4
Passiivisesti (1—2/6)	11.8	8.1	3.3	6.8
Ei lainkaan (0/6)	5.9	2.3	6.6	4.8
	100.0	100.0	100.0	100.0
	(85)	(172)	(182)	(439)

kundääriryhmiin liittyviä muutoksia — olevan vain vähän vaikutusta äänestysosallistumiseen.

Havaintokauden aikana tapahtunut asuinpaikan vaihtaminen Turun kaupungissa implikoi äänestysosanoton laskua; osoitetta vaihtaneissa oli keskimäärin tuntuvasti enemmän sellaisia, jotka olivat jääneet pois kaikista vaaleista. Sen paremmin koko havaintokauden ajan naimisissa oleiden kuin yksinäistenkään osalta ei asuinpaikan vaihtaminen sanottavasti lisännyt poliittista passiivisuutta. Havainto antaa näin ollen aiheen oletukseen, että asuinpaikan muutos, johon samalla liittyy myös muita lähikontekstimuutoksia, aiheuttaa syrjäänvetäytymistä poliittisesta toiminnasta.

Läheisen elämänpiirin kahden osakomponentin, perhesuhteiden ja asuinympäristön, muutoksen havaittiin edellä jossain määrin korreloivan siihen, kuinka aktiivisesti asianomainen henkilö osallistuu vaaleihin. Työ-yhteisöä kuvaavaa toimialaa edellä mainitun kahden muutoskomponentin lisäksi hyväksi käyttäen muodostettiin summamuuttuja, joka kuvaa lähikontekstia koskevien muutosten kasautumista. Näin pyrittiin saamaan selville kuinka paljon vaikutusta äänestysosallistumiseen on sellaisilla lähiympäristön muutoksilla, jotka kuitenkin rajautuvat alueellisesti saman kunnan puitteisiin.

Lähikontekstin muutosmäärällä on voimakas, joskaan ei suoraviivainen, yhteys äänestysosallistumiseen. Ne, joille on tapahtunut hyvin paljon lähiympäristömuutoksia, ovat tyypillisiä marginaaliäänestäjiä. Täysin passiivisten osuus tässä ryhmässä ei tosin nouse erityisen korkeaksi. Sitävastoin aina äänestäneiden osuus lähikontekstiaan usein vaihtaneilla on varsin pieni. Erittäin tämä koskee naispuolisia äänestäjiä liikkuvien miesten käyttäytyessä »periaatteellisem-

min» joko äänestämällä aina tai ei milloinkaan. Pienryhmien muodostaman ympäristön vaihtaminen on heidän kohdallaan merkinnyt näin ollen yleensä tietynasteista »häiriötä» pitkäaikaisessa poliittisessa osallistumisessa.

Harvalukuiset muutokset lähikontekstissa eivät näytä olennaisesti vaikuttaneen äänestämiskiivisuuteen. Täysin staattisissa oloissa eläneissä on tosin jonkin verran enemmän aina äänestäneitä kuin lähiympäristöään jossain määrin vaihtaneissa. Viimeksi mainituissa taas on hyvin vähän poliittisesti täysin passiivisia. Erot näiden kahden ryhmän kesken selittynevät osittain sillä, että täysin staattisissa oloissa elävissä on lähikontekstia — tavallisimmin vain asuntoa — vaihtaneita suurempi osuus jo työelämästä syrjäin jääneitä yksin asuvia henkilöitä, joiden keskuudessa poliittisesta toiminnasta vetäytyminen on hyvin tavanomaista.

9. Päätelmiä

Äänestämistä keskeisenä poliittisen osallistumisen muotona ja yleisen kansalaisvallan käytön ilmaisimena analysoitiin tässä ensi sijassa äänioikeuden käytön johdonmukaisuuden näkökulmasta. Erityisen kiinnostuksen kohteena monissa vaalitutkimuksissa ollut kysymys, ketkä tai millaiset kansalaisryhmät jättävät äänestämättä pyrittiin syventämään erittelemällä sitä, millaisilla kansalaisryhmillä on taipumus jatkuvasti, vaaleista toisiin, jättää käyttämättä oikeutensa vaikuttaa keskeisten poliittisten päätöksentekijöihin valintaan.

Turun kaupungin äänioikeutettuihin rajautunut tutkimus ei tuonut dramaattisia lisäpiirteitä siihen kuvaan, joka suomalaisesta äänestäjästä on yksiä vaaleja koskevissa poikkileikkausana-

lyyseyssä hahmoteltu. Useat aiemmat yksien vaalien tutkimusten muuttujat osoittautuivat selitysvormaisiksi myös seurattaessa äänioikeutettujen käyttäytymistä useissa peräkkäisissä vaaleissa.

Kun yksistä vaaleista saatava poikkileikkaus dikotomioi äänestäjät kahteen leiriin, äänestäjiin ja ei-äänestäjiin, ottaa monivaalianalyysi mukaan kolmannen ryhmän, äänestysosallistumistaan vaihtaneet. Marginaalinen äänestäminen vaihtelee paljon: tähän ryhmäänhan ovat tulleet yhtä hyvin ne, jotka esimerkiksi jonkin tilapäisen esteen vuoksi ovat joutuneet jäämään pois vaaleista samoin kuin nekin, jotka vain kerran ovat vaaliurnille mobilisoituneet. Tähänkin ryhmään näyttää kuitenkin liittyvän tiettyjä omia tunnuspiirteitä. Lähikontekstin muuttuminen, etenkin, jos muutoksen lähteenä on ollut perhe, on monien kohdalla aiheuttanut labiiliustilanteen, jossa äänestäminen on muuttunut sattumanvaraiseksi. Varsinkin nuorehkojen naisten kohdalla lähikontekstin muutos on aiheuttanut tilapäistä syrjään vetäytymistä poliittisesta toiminnasta. Mutta myös nuorten miesäänestäjien kohdalla poliittisen sosialisoinnin vakiintumattomuus tulee marginaalikäyttäytymistä selittävänä tekijänä esille.

Pyrittäessä luomaan muotokuvaa tyypillisestä vakioäänestäjästä, jollaisia tämän tutkimuksen mukaan on noin kaksi kolmesta turkulaisäänestäjästä, nousevat taustaominaisuuksissakin melko selkeästi esille tietyt piirteet. Ehkä yksinkertaisimmin vakioäänestäjää voitaisiin luonnehtia yhteiskunnan hyväosaisuuteen liittyvillä termeillä. Tyypillisimmin vakioäänestäjiin kuuluvat yhteiskunnan palvelutehtävissä, ennen muuta julkisella sektorilla toimivat suhteellisen korkeassa asemassa olevat perheelliset keski-ikäiset miehet, jotka ovat saattaneet vaihtaa asuinpaikkaa kaupungin alueella kerran tai pari havaintokauden aikana, mutta joiden elämänpiiri muutoin on pysynyt verraten muuttumattomana.

Kansanvallan toimivuuden kannalta erittäin kiinnostavan äänestäjäkategorian muodostavat poliittisesta toiminnasta kokonaan syrjään vetäytyneet. Taustaominaisuuksiensa puolesta ei tämähän ryhmä osoittautunut erityisen yhtenäiseksi, jos kohta muutamat piirteet siinä korostuvatkin normaalia enemmän. Pysyvästi passiivinen äänestäjä löytyy todennäköisimmin sellaisten vanhimpiin ikäryhmiin kuuluvien, perheettömien

naisten keskuudesta, jotka lähiympäristönsä osalta näyttävät elävän suhteellisen staattisissa oloissa. Tilastollisesti ryhmä ei tosin ole suuri, joskin se väestön ikärakenteen muuttumisen johdosta pikemminkin kasvaa kuin pienenee lähi vuosien aikana. Mutta pysyväisluontoinen passiivisuus tai erittäin satunnainen vaaliosallistuminen luonnehtii tavallista useammin myös sellaisia miespuolisia äänestäjiä, joiden lähikonteksti on kutakuinkin jatkuvasti muuttunut sekä tietysti mitassa nuoria äänestäjäryhmiä yleisesti.

Poliittisen järjestelmämme legitimiin ja yleisen toimivuuden kannalta keskeinen kysymys on, antavatko tutkimushavainnot aiheen syyttää kansanvallan hätävilkkuita. Pysyvästi passiivisten ja satunnaisäänestäjien runsaaseen kymmenesosaan koko äänestäjäkunnasta nousevaa osuutta tuskin voidaan sellaisenaan pitää hälyttävän suurena, vaikka se epäilemättä onkin enemmän kuin pohjoisissa naapurimaissamme.

Vaikka esitellyt tutkimushavainnot viittaavatkin lieviin kasautumistendenseihin äänestämättömien ja satunnaisesti äänestävien kohdalla, ei passiivisuuden kasautuminen näytä kohonneen niin suureksi, että tiettyjen kansalaisryhmien äänen kuuluvuus poliittisessa tahdonmuodostuksessa olisi tämän vuoksi uhattuna. Joitakin nuorimpiin ikäryhmiin kuuluvia äänioikeutettuja mahdollisesti lukuunottamatta havainnot eivät myöskään viittaa siihen, että esiintyisi pysyväisluontoista politiikkaa kohtaan tunnettua protestikäyttäytymistä, joka tulisi esille jatkuvana politiikasta syrjässä pysymisenä. Havainnot eivät näin ollen näyttäisi myöskään tukevan ajatusta, että poliittisen järjestelmämme legitimitettiin olisi ainakaan tästä syystä uhattuna.

Vaikka tämä pitkittäisanalyysi näyttää monin paikoin vahvistavan ja muutamain paikoin jopa selkeästi korostavan useiden sellaisten riippumattomien rakennemuuttujien selitysarvoa, joiden on yksien vaalien kohdalla havaittu selittävän äänestämättömyyttä, on selitysrakenteissa myös muutamia merkittäviä eroja. Käytetty aineisto ei tosin mahdollistanut läheskään kaikkien sosiologisissa vaalianalyysseissä selityskykyisiksi havaittujen muuttujien koettelu. Siten muun muassa »huono-osaisen» äänestäjän kuvan piirtämisen kannalta keskeiset muuttujat, koulutus ja työttömyys, eivät olleet mukana tutkimuksessa. Joka tapauksessa turkulaisäänestäjiä koske-

va analyysi nostaa esille muutamia kysymyksiä, joilla saattaa olla merkitystä laajennettaessa äänestämistä ja poliittista osallistumista koskevaa tietopohjaa.

LÄHTEET

Allardt, Erik: Social struktur och politisk aktivitet. Söderströms, Helsingfors 1956.

Allardt, Erik & Bruun, Kertti: Characteristics of the Finnish Non-voter. Transactions of the Westermarck Society. 3: 1956.

Anckar, Dag: Suomalainen valtio-oppi 1960—1975. Behavioralismista policy-analyysiin. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Anckar, Dag (toim.), Valtio ja yhteiskunta. WSOY, Juva 1983.

Anckar, Dag: Kansalaisten kiinnittyminen poliittiseen järjestelmään: teoreettisia näkökohtia. Teoksessa Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti (toim.), Kansalaiset ja politiikka 1980-luvun Suomessa. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C. Osa 57. Turku 1986.

Dahl, Robert A., Who Governs? Democracy and Power in an American City. Yale University Press. New Haven 1961.

Eliassen, Kjell. A.: Political and Public Participation. Teoksessa Wisti, Folmer (ed.), Nordic Democracy. Det Danske Selskab. Copenhagen 1981.

Holmberg, Sören: Svenska väljare. Liber Förlag. Stockholm 1981.

Kekkonen, Jukka: Legitimiteettikriisi, vallan keskittyminen ja talousrikokset. Sosialistinen Aikakauslehti 1/1985.

Kekkonen, Jukka: Legitimiteettikriisi vai ei? Poliitiikka 4/1986.

Laponce, J.A.: Nonvoting and Nonvoters: A Typology. The Canadian Journal of Economic and Political Science. Vol 33, February 1967.

Lewin, Leif: Folket och cliterna. Almqvist Wiksell, Stockholm 1970.

Martikainen, Tuomo: Ikä ja sitoutuminen politiikkaan. Tutkimus eri ikäryhmien, erityisesti nuorten osallistumisesta v. 1975 valtiollisiin vaaleihin. Kansalaiskasvatuksen keskuksen julkaisuja 36. Helsinki 1978.

Martikainen, Tuomo: Suomalaiset äänestäjinä. Kunnallisvaalit 1984. SVT. XXIX B: 7. Tilastokeskus. Helsinki 1985.

Martikainen, Tuomo: Puuttuva punainen viiva. Äänestämisen vuoden 1987 eduskuntavaalissa. Tilastokeskus. Helsinki 1988.

Martikainen, Tuomo & Sänkiaho, Risto: Äänestysaktiivisuus v. 1968 kunnallisvaaleissa I. Helsingin yliopiston Yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. No 16/1969.

Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto: V. 1982 presidentinvaalit. Tulkintaa poliittisen mobilisaation näkökulmasta. Helsingin yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja A. N 64/1983. Helsinki 1983.

Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto: Nuorten poliittinen suuntautuminen. Tutkimus nuorten äänestysvalinnoista. Kansalaiskasvatuksen Keskuksen julkaisuja 59. Helsinki 1984(a).

Martikainen, Tuomo & Yrjönen, Risto: Koivisto-ilmiö,

äänestysaktiivisuus ja puolueiden välinen kilpailu. Teoksessa Sänkiaho, Risto (toim.), Kun kansa valitsi Koiviston. Lehtimiehet Yhtymä. Helsinki 1984(b).

Milbrath, Lester & Goel, M.L.: Political Participation. How and Why Do People Get Involved in Politics? 2.nd ed. University Press of America. Lanham 1977.

Nousiainen, Jaakko: Kansalaiset tulemassa politiikkaan entistä paremmin eväin. Helsingin Sanomat 6. 9. 1986.

Nousiainen, Jaakko & Wiberg, Matti: Syötetöinnasta tulosseurantaan. Poliitiikka 4/1988.

Oksanen, Matti: Koiviston tasavallan tekijät. Pika-analyysi presidentinvaaleista 1982. Helsingin Yliopiston yleisen valtio-opin laitoksen tutkimuksia. Sarja A. No 58/1982. Helsinki 1982.

Oksanen, Matti: Äänestämisen teorioista. Teoksessa Grönholm, Christoffer ym., Kunnallisvaalit Suomen poliittisessa järjestelmässä. Kunnallispaino, Helsinki 1985.

Paloheimo, Heikki: Eduskuntavaalien 1987 kannatussiirtymät. Poliitiikka 1/1988.

Pesonen, Pertti: Finland: Party Support in a Fragmented System. Teoksessa Rose, Richard (ed.), Electoral Behavior. A Comparative Handbook. The Free Press. London 1974.

Pesonen, Pertti: Valtuutus kansalta. WSOY, Porvoo 1965.

Pesonen, Pertti & Sänkiaho, Risto: Kansalaiset ja kansanvalta. WSOY, Juva 1979.

Petersson, Olof: Valundersökningar. Rapport 2. Väljarna och valet 1976. SCB. Stockholm 1977.

Powell, G.: Bingham, Voting Turnout in Thirty Democracies Partisan, Legal and Socio-Economic Influences. Teoksessa Rose, Richard (ed.), Electoral Participation: A Comparative Analysis. Sage Publications. London 1980.

Rantala, Onni: Äänestysosanotto. Eduskuntavaalien tulokset. Suomen kansanedustuslaitoksen historia IX. Helsinki 1971.

Rantala, Onni: Suomen poliittiset alueet I. Turku 1970.

Rosenstone, Steven J.: Economic Adversity and Voter Turnout. American Journal of Political Science. Vol 26. No. 1. February 1982.

Sartori, Giovanni: The Theory of Democracy Revisited. Chatham House Publishers, Chatham N.J. 1987.

Sigelman, Lee & Roeder, Philip W. & Jewell, Malcolm E. & Baer, Michael A.: Voting and Nonvoting: A Multi-Election Perspective. American Journal of Political Science. Vol. 29. 1985.

Sigelman, Lee: The Nonvoting Voter in Voting Research. American Journal of Political Science. Vol 26, February 1982.

Suhonen, Pertti: Äänestäjien siirtymävirrat. Teoksessa Pesonen, Pertti (toim.), Protestivaalit-nuorisovaalit. Yliopilastuki ry. Tampere 1972.

Tingsten, Herbert: Political Behavior. London 1937.

Verba, Sidney & Nie, Norman H. & Petrocik, John R.: The Changing American Voter. Harvard University Press. Cambridge, Mass. 1976.

Wiberg, Matti: Between Apathy and Revolution. Explications of the Conditions for Political Letitimacy. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja B, osa 182. Turku 1988(a).

Wiberg, Matti: Röstningsbeteende. Finsk Tidskrift. 1/1988(b). Wolfinger, Raymond E. & Rosenstone, Steven J.: Who Votes? Yale University Press. New Haven 1980.